

C-1731575/H5/2020
28/1

Vidhan Bhavan

Mumbai 400 032 / Nagpur 440 001

RAJENDRA G. BHAGWAT

Secretary (In-Charge)

D. O. Letter No. : 1497

Date : 20 JAN 2020

To

The Secretary
Government of India,
Ministry of Home Affairs,
New Delhi.

Sub : Motion by the Maharashtra Legislative Assembly recommending caste based census of 2021 regarding backward class of citizens...

Sir,

The Maharashtra Legislative Assembly has, vide the Resolution passed on the 8th January, 2020 recommended the Central Government, the caste wise census in respect of Backward class of citizens to be conducted.

I have the honour to forward herewith a copy of the said resolution for further necessary action.

Thanking you,

Yours faithfully,

Rajendra Bhagwat
(Rajendra Bhagwat)

Secretary Incharge,
Maharashtra Legislature Secretariat

Encl :

Vidhan Bhavan, Backbay Reclamation, Nariman Point, Mumbai 400 032.

Tel. No. : (O) 222-2202 66 93, 2202 82 17, 2284 50 72, 2202 73 99 (Extn. 1018), Mobile : 9323953929
Fax No. : (O) 222-2202 42 12/2202 45 24, E-mail : rajendra.bhagwat@nic.in, Website : www.mls.org.in

ठराव

"भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद १५ च्या खंड (४), अनुच्छेद १५ च्या खंड (५), अनुच्छेद १६ च्या खंड (४) मधील सामाजिक व शैक्षणिकदृष्ट्या मागासवर्गातील नागरिकांच्या संबंधातील तरतुदींची, तसेच अनुच्छेद २४३घ च्या खंड (६), अनुच्छेद २४३न खंड (६) मधील नागरिकांच्या मागास वर्गातील लोकांच्या संबंधातील तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी व्हावी याची सुनिश्चिती करण्याच्या दृष्टीने, सन २०२१ मधील सार्वत्रिक जनगणना करतेवळी नागरिकांचा मागास प्रवर्गातील लोकसंख्येची जातीनिहाय जनगणना करण्याची शिफारस, महाराष्ट्राची १४ वी विधानसभा याव्दारे, केंद्र सरकारला करीत आहे."

राजेन्द्र ग. भागवत
सचिव (कार्यभार)
महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

Resolution

The 14th Maharashtra Legislative Assembly hereby, with a view to ensure that the provisions of clause (4) of article 15, clause (5) of article 15 and clause (4) of article 16 regarding the socially and educationally backward classes of citizens, as also the provisions of clause 6 of article 243D and clause 6 of article 243T regarding backward class of citizens recommends to the Central Government that, the caste wise census of the backward class of citizens be conducted while holding the general census for 2021.

Rajendra G. Bhagwat
Secretary (In-Charge)
Maharashtra Legislature Secretariat

सन २०२१ च्या सार्वत्रिक जनगणनेमध्ये मागास प्रवर्गातील लोकसंख्येची जातीनिहाय जनगणना करण्याची शिफारस करण्यासंबंधीचा ठराव मांडण्याबाबत

अध्यक्ष : अनुच्छेद ३६८ खंड (२) मधील परंतुकाच्या खंड (घ) च्या कक्षेत येणाऱ्या सुधारणेच्या अनुसमर्थनाचा ठराव या सभागृहाने एकमताने मंजूर करून महाराष्ट्रातील पुरोगामी विचाराचा एक संदेश देशाला दिलेला आहे, त्याबद्दल मी सभागृहाचे मनापासून धन्यवाद मानतो. त्याच बरोबर राज्यातील ओबीसी समाजाचा देखील आपण विचार केला पाहिजे. या समाजाला २७ टक्के आरक्षण असताना देखील देशामध्ये ओबीसी समाजाची संख्या नेमकी किती आहे, याबाबतची माहिती अद्याप शासनाकडे नाही. ज्यावेळी ओबीसी समाजाच्या आरक्षणाचा विषय माननीय सर्वोच्च न्यायालयामध्ये गेला होता, त्यावेळी देशातील ओबीसी समाजाची एकूण लोकसंख्या किती आहे ? याबाबतची विचारणा केली होती. सदरहू विषयासंदर्भात मागील सरकारच्या मंत्रिमंडळाने एक ठराव केला होता. तसाच ठराव या सरकारला देखील करावा लागणार आहे. देशातील ओबीसी समाजाची एकूण लोकसंख्या किती आहे, याबाबतची विचारणा माननीय सर्वोच्च न्यायालयाकडून वारंवार केली जात आहे.

अनुसूचित जाती आणि जमातीच्या आरक्षणाला १० वर्षांसाठी मुदतवाढ देण्याबाबतचा उल्लेख मुख्यमंत्री महोदयांनी केला. आपल्या देशामध्ये दर १० वर्षांनी केली जाणाऱ्या जनगणनेची कार्यवाही सन २०२१ मध्ये सुरु होणार आहे. त्या अनुषंगाने व आजच्या एकदिवसीय अधिवेशनाच्या निमित्ताने ओबीसी समाजातील विविध संघटनांनी आपल्या भावना माझ्याकडे व्यक्त केल्या आहेत. त्या अनुषंगाने मी ओबीसी समाजातील जनतेची संख्या निश्चित करण्यासाठी ओबीसीची जनगणना करण्याबाबतचा ठराव सभागृहामध्ये मांडत आहे. सदरहू विषय हा कामकाज सल्लागार समितीमध्ये चर्चेला आलेला नाही. ओबीसी समाजाची जनगणना करण्यासाठीचा प्रस्ताव सभागृहात मांडण्यासाठी मला सभागृहाने अनुमती द्यावी, अशी मी सभागृहाला विनंती करतो.

अतिवृत्ति
१५/१/२०२०

आरती वि-बापट
उप कार्यवाही संपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

TRUE COPY

श्री.अजित पवार : अध्यक्ष महोदय, या सभागृहातील कामकाजाच्या संदर्भातील सर्व अधिकार विधानसभेच्या अध्यक्ष महोदयांना आहेत. त्यामध्ये हस्तक्षेप करण्याचा आमचा हेतू नाही. परंतु या सभागृहाच्या काही परंपरा आहेत. अशा प्रकारच्या विषयासंदर्भात विधिमंडळाची कामकाज सल्लागार समिती आहे. या समितीमध्ये मुख्यमंत्री महोदयांसह माननीय विरोधी पक्षनेते व गट नेते आहेत.

TRUE COPY

यानंतर श्री.कुलकर्णी.....

अ.वि.व.पट
१५/१/२०२०
आरती वि-बापट
उप कार्यवाही संपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

श्री. अजित पवार.....

अध्यक्ष महोदय, मी आपल्या आणि त्या प्रवर्गातील समाजाच्या भावना समजू शकतो. परंतु यासाठी पुढील अधिवेशनापूर्वी होणाऱ्या कामकाज सल्लागार समितीच्या बैठकीमध्ये कोणते कामकाज केव्हा घ्यावयाचे, त्याबाबतचा ठराव सभागृहामध्ये केव्हा आणावयाचा ? या सर्व गोष्टींची साधकबाधक चर्चा केल्यानंतर आपण त्याला मान्यता द्यावी. मी पुन्हा एकदा सांगू इच्छितो की, याबाबत निर्णय घेण्याचा आपणास अधिकार आहे. मी केलेली विनंती आपणास मान्य असेल तर आपण त्याबाबतच विचार करावा, अशी माझी आपणास विनंती आहे.

अध्यक्ष : आज होणाऱ्या एक दिवसीय अधिवेशनानिमित्ताने माझ्याकडे ओ.बी.सी.संघटनेचे अनेक प्रस्ताव प्राप्त झाले आहेत. त्यामुळे मी सभागृहाच्या संमतीसाठी मांडलेल्या या ठरावाला सभागृहाची संमती नसेल तर तो ठराव मी मांडणार नाही. पुढील अधिवेशनामध्ये याबाबतचा ठराव करण्यात यावा अशी सूचना आताच प्राप्त झाली आहे. मी सांगू इच्छितो की, ओ.बी.सी. समाजाच्या जनगणनेबाबतच्या काही गोष्टी पुढील काळात उपस्थित होणार आहेत. मी मांडत असलेल्या ठरावाची केंद्र सरकारला शिफारस करावयाची आहे. ही बाब जरी अध्यक्ष या नात्याने माझ्या अधिकारात येत असली तरीही सभागृहाची संमती असेल तरच तो ठराव सभागृहात मांडेल.

TRUE COPY

31/1/2020

आरती वि-बापट
उप कार्यवाही संपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

श्री. छगन भुजबळ (अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण मंत्री) : अध्यक्ष महोदय, आपण अतिशय महत्त्वाचा ठराव या सभागृहामध्ये मांडत आहात. यानिमित्ताने मी या सभागृहाला माहिती देऊ इच्छितो. ओ.बी.सी. समाजाला आरक्षण देतेवेळेस सुरुवातीला मंडल कमिशनमध्ये चर्चा झाली होती. तेव्हा यासाठी न्यायालयामध्ये आवाहन देण्यात आले होते. ९ न्यायाधिकांसमोर या विषयासंदर्भात चर्चा झाली होती. त्यावेळेस न्यायालयाने 'ओबीसी समाजाची लोकसंख्या किती आहे ?' अशी विचारणा केली होती. सन १९३३ ला ब्रिटीश सरकारने जी जनगणना केली होती, त्या जनगणनेच्या अधारेच ५४ टक्के ओबीसी समाजाची लोकसंख्या आहे, असे मंडल कमिशनने मान्य केले. त्या ५४ टक्क्यांच्या अर्धे म्हणजेच २७ टक्के आरक्षण ओ.बी.सी. प्रवर्गासाठी राखीव ठेवण्यात आले आहे. देशाचे माजी पंतप्रधान श्री. मनमोहन सिंग यांच्या नेतृत्वाखाली एक समिती नियुक्त केली होती. अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीसाठी ज्याप्रमाणे वेगळा निधी दिला जातो तशाच प्रकारचा निधी ओ.बी.सी. प्रवर्गासाठीही दिला पाहिजे, असे त्या समितीचे मत होते. परंतु समितीकडे त्या प्रवर्गाची संपूर्ण माहिती उपलब्ध नव्हती. त्यामुळे त्या प्रवर्गामध्ये किती लोक आहेत ? त्यांचे जीवन कशा प्रकारचे आहे ? याची माहिती त्यांना हवी होती. त्यानुसार जनगणना अधिकाऱ्यांनी ही सर्व माहिती देण्याची विनंती समितीने केली होती.

अध्यक्ष महोदय, माननीय माजी लोकसभा अध्यक्षा श्रीमती सुमित्रा महाजन यांच्या अध्यक्षतेखाली १६ खासदारांची एक समिती गठीत करण्यात आली होती. त्या समितीनेदेखील सांगितले की, ओ.बी.सी. प्रवर्गासाठी मदत केली पाहिजे. परंतु त्यांची माहिती उपलब्ध नाही. त्यांनीही एकमताने मागणी केली की, ओ.बी.सी. प्रवर्गाची जनगणना करण्यात आली पाहिजे. आदरणीय कै. गोपीनाथराव मुंडे यांनीही अशीच मागणी केली होती. आतापर्यंत संपूर्ण देशामध्ये अशी मागणी करण्यात आली आहे. काही महिन्यांपूर्वी माननीय केंद्रीय मंत्री श्री. राजनाथ सिंह यांनी सांगितले होते की, पुढील जनगणनेवेळेस ओ.बी.सी.चीही जनगणना करण्यात येईल. हे ऐकून मला

अतिशय आनंद झाला होता. परंतु आता समोर येत असलेल्या माहितीवरून असे दिसून येत आहे की, ओ.बी.सी.च्या माहितीचा रकाना जनगणनेमध्ये नाही. काही

श्री. छगन भुजबळ .....

वर्षापूर्वी श्री. शरद पवार, कै. गोपीनाथराव मुंडे आणि इतरही अनेक सन्माननीयांनी याबाबत ठराव संमत केला होता. त्यावेळेस श्री. प्रणव मुखर्जी यांनी लोकसभेच्या अधिवेशनामध्ये सांगितले की, ओ.बी.सी. प्रवर्गाची जनगणना करण्यात येईल. मी सांगू इच्छितो की, ती जनगणना नेहमीच्या पद्धतीने न करता, ती ग्रामविकास विभागाच्या माध्यमातून करण्यात आली. तसेच करण्यात आलेली ती जनगणना योग्य प्रकारे झालेली नाही. त्याबाबतची आकडेवारी माझ्याकडे आहेत. मागील आठवड्यामध्ये राज्यात काही जिल्ह्यात निवडणुका जाहीर झाल्या होत्या. त्यावेळेस ग्रामविकास विभागासमोर असा प्रश्न निर्माण झाला की, आदिवासी समाजाला त्यांच्या लोकसंख्येच्या प्रमाणात आरक्षण देण्यात येते. असे असताना ओ.बी.सी. प्रवर्गासाठी किती आरक्षण राखीव ठेवावयाचे ? यासाठी माननीय सर्वोच्च न्यायालयामध्ये प्रकरण दाखल करण्यात आले होते. त्यावेळेस माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने सांगितले की, '२७ टक्क्यांच्या आरक्षणानुसार काम करण्यात यावे.' न्यायालयानेदेखील प्रश्न विचारला की, ओ.बी.सी. प्रवर्गाची लोकसंख्या किती आहे ? परंतु त्यावेळेस तो विषय तसाच पुढे नेण्यात आला होता.

अध्यक्ष महोदय, माझे मत असे आहे की, ओ.बी.सी. प्रवर्गाच्या आरक्षणासंदर्भात कार्यवाही करण्यासाठी प्रत्येक दिवस महत्त्वाचा आहे. आता पुढील वर्षी जनगणना होत आहे. त्यावेळेस ओ.बी.सी.च्या जनगणनेचा रकाना भरला गेला पाहिजे. या विषयावर लवकरात लवकर चर्चा करून सर्वांनी मागणी केली पाहिजे. जेणेकरून सार्वजनिक जनगणनेमध्ये त्या रकान्यात माहिती नमूद केली जाईल. म्हणून मी यानिमित्ताने सर्वांना विनंती करतो की, याबाबत अधिक वेळ घेता कामा नये. यासाठी योग्य तो निर्णय घेण्याबाबत सभागृहाने विचार केला पाहिजे, अशी मी विनंती करतो.

TRUE COPY

31 वि.बा.पट-
95/9/2020
आरती वि-बापट
उप कार्यवाही संपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

श्री. देवेंद्र फडणवीस (विरोधी पक्षनेता) : अध्यक्ष महोदय, ओ.बी.सी. समाजाच्या आरक्षणानंतर सातत्याने ते आरक्षण किती टक्के असावे, त्या आरक्षणाचा फायदा लोकांपर्यंत पोहोचत आहे किंवा नाही, अशा अनेक गोष्टींवर चर्चा झाली होती. त्या चर्चेदरम्यान असा मुद्दा पुढे आला की, ओ.बी.सी.ची नेमकी आकडेवारी किती आहे ? कारण सन १९३१ च्या जनगणनेमधील आकडेवारी वेगळी आहे. एस.ई.सी.सी.ने सन २०१२ मध्ये एक सर्व्हे केला होता. त्यामधील आकडेवारी वेगळी आहे. त्यानंतर दोन सॅम्पल सर्व्हे झाले होते, त्यामधील आकडेवारीही वेगळी आहे. मराठा समाजाचे काम बॅकवर्ड कमिशनकडे सोपविण्यात आले होते. त्यांचीही आकडेवारी वेगळी आहे. कोणत्याही समाजातील लोकांना टारगेटेड फायदे द्यावयाचे असतील तर त्याबाबतची आकडेवारी योग्य असली पाहिजे. देशामध्ये पुढील काही काळात जनगणनेचे काम सुरु होणार आहे. परंतु त्यामध्ये जातीची माहिती द्यावयाची काय ? जर तशा प्रकारची माहिती दिल्याने त्यांच्या जातीला बाहेर काढण्यात येणार आहे, देशाबाहेर काढण्यात येणार आहे. असा काही लोकांनी वाद सुरु केला आहे. परंतु जर कोणत्याही समाजाला फायदा द्यावयाचा असेल तर त्या समाजाची नेमकी आकडेवारी किती आहे ? हे समजल्याशिवाय त्या समाजापर्यंत शासकीय योजनांची अंमलबजावणी होणार नाही. मला असे वाटते की, एन.पी.आर. किंवा इतरही अॅक्टीव्हिटी त्यासाठीच आहेत. त्यामाध्यमातून समाजाची ओळख पटली पाहिजे, त्या समाजाची लोकसंख्या समजली पाहिजे. त्या समाजासाठी योजना तयार झाल्या पाहिजेत.

अध्यक्ष महोदय, मी सांगू इच्छितो की, आपण ज्या भावना मांडल्या आहेत, त्या भावनेशी हे सभागृह सहमत आहे. याबाबत सभागृहाचे दुमत असण्याचे कोणतेही कारण नाही. माननीय उप मुख्यमंत्री श्री. अजित पवार यांनी जो विषय या ठिकाणी उपस्थित केला आहे, तो या सभागृहातील कामकाजाच्या नियमांचा आणि प्रोसिजर संदर्भातील आहे. साधारणपणे सभागृहात असे अपेक्षित असते की, सत्तारूढ पक्षाने ठराव मांडावा आणि त्यावर विरोधी पक्षाने समर्थन द्यावे किंवा त्यांनी त्यांची भूमिका मांडावी. परंतु ही गोष्ट खरी आहे की, या सभागृहात अनेकदा अशा प्रकारचे अपवाद

अविबापट
१५/१/२०२०
आरती वि-बापट
उप कार्यवाही संपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

TRUE COPY

08-01-2020

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)

F - 5

MJK/AKN/SST

प्रथम श्री.तेलंग

12:20

श्री. देवेंद्र फडणवीस .....

झालेले आहेत. त्यामुळे मी सांगू इच्छितो की, सभागृहाची या विषयाबाबत जी भावना आहे त्या भावनेस विरोधी पक्ष अनुरूप आहे.

अध्यक्ष महोदय, मी सांगू इच्छितो की, ओ.बी.सी. समाजाला सर्व फायदे मिळण्यासाठी आणि त्या समाजाच्या लोकसंख्येची आकडेवारी उपलब्ध होण्यासाठी विरोधी पक्ष पूर्णपणे समर्थन करीत आहे.

TRUE COPY

31/12/20
9/1/2020

आरती वि-बापट
उप कार्यवाही संपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

अॅड. अनिल परब (संसदीय कार्यमंत्री) : अध्यक्ष महोदय, विधिमंडळाच्या कामकाज सल्लागार समितीच्या बैठकीमध्ये सर्व विषय ठरलेले होते. त्यामुळे मला असे वाटते की, कामकाज सल्लागार समितीच्या बैठकीमध्ये जे ठरले होते, त्याप्रमाणे कामकाज चालले पाहिजे, अशी मी आपणास विनंती करतो.

श्री अबू आजमी (मानखुर्द-शिवाजीनगर) : अध्यक्ष महोदय, मुझे गर्व है कि हमारा संविधान समतामूलक संविधान है. हमारा संविधान हर समाज के साथ इंसान करने की बात करता है. धर्म के नाम पर, जाति के नाम पर, किसी भी समाज के साथ नाइंसाफी नहीं होनी चाहिए, यह हमारा संविधान कहता है. राजेंद्र सच्चर समिति बनी. ये सुप्रीम कोर्ट के जज थे. रंगनाथ मिश्रा समिति बनी. ये भी सुप्रीम कोर्ट के जज थे. जम्मू एवं कश्मीर के आई.ए.एस. अधिकारी की एक रामानंद समिति, ऐसी तीन समितियाँ बनी. इन समितियों ने कहा है कि इस देश में मुसलमानों को भी आरक्षण मिलना चाहिए. काँग्रेस और एन.सी.पी. की पिछली सरकार ने पांच प्रतिशत आरक्षण दिया. कुछ लोग हाई कोर्ट में गए. हाई कोर्ट ने उसे सही ठहराया. आज आरक्षण की बात हो रही है, तो मैंने भी यह बात कहने की हिम्मत की है कि मैं भी अपने, जिस समाज के साथ नाइंसाफी हो रही है, उस समाज के बारे में कुछ कहूँ. जिस समाज के साथ नाइंसाफी हो रही है, उस समाज को नई सरकार न्याय देगी, ऐसी मुझे पूरी उम्मीद है. जिन्होंने जान देकर महकदे की आबरू..... (व्यवधान)....

TRUE COPY

31/01/2020

95/9/2020

आरती वि-बापट
उप कार्यवाही संपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

.....यानंतर श्री चौधरी

अध्यक्ष : माननीय विरोधी पक्षनेते, माननीय मंत्री श्री.छगन भुजबळ आणि माननीय उप मुख्यमंत्री श्री.अजित पवार यांनी आताच त्यांच्या भावना सभागृहामध्ये मांडल्या. हे मी पहिल्यांदाच करीत आहे असे काही नसून यापूर्वी देखील अशी अनेकदा सुमोटो प्रोसिजर झालेली आहे. आता जनगणनेची प्रोसिजर सुरु झालेली आहे. माननीय उप मुख्यमंत्री श्री.अजित पवार यांनी सांगितले की, सदर ठराव आपण अर्थसंकल्पीय अधिवेशनामध्ये आणू. परंतु तोपर्यंत त्याला उशीर होईल. त्यामुळे माझी सभागृहाला पुन्हा विनंती आहे; आणि सभागृहाची परवानगी असेल तर मी त्याबाबतचा ठराव मांडतो.

TRUE COPY

31/01/20
9/1/2020आरती वि-बापट
उप कार्यवाही संपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

पृ.शी. : सन २०२१ च्या सार्वत्रिक जनगणनेमध्ये मागास प्रवर्गातील लोकसंख्येची जातीनिहाय जनगणना करणे.

मु.शी. : सन २०२१ च्या सार्वत्रिक जनगणनेमध्ये मागास प्रवर्गातील लोकसंख्येची जातीनिहाय जनगणना करणे याबाबत माननीय अध्यक्ष यांचा ठराव.

अध्यक्ष : मी पुढील ठराव मांडतो :

"भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद १५ च्या खंड (४), अनुच्छेद १५ च्या खंड (५), अनुच्छेद १६ च्या खंड (४) मधील सामाजिक व शैक्षणिकदृष्ट्या मागासवर्गातील नागरिकांच्या संबंधातील तरतुदींची, तसेच अनुच्छेद २४३घ च्या खंड (६), अनुच्छेद २४३न च्या खंड (६) मधील नागरिकांच्या मागास वर्गातील लोकांच्या संबंधातील तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी व्हावी याची सुनिश्चिती करण्याच्या दृष्टीने, २०२१ मधील सार्वत्रिक जनगणना करतेवेळी नागरिकांचा मागास प्रवर्गातील लोकसंख्येची जातीनिहाय जनगणना करण्याची शिफारस, महाराष्ट्राची १४ वी विधानसभा याद्वारे, केंद्र सरकारला करित आहे."

या प्रस्तावाला सर्वांचा पाठिंबा आहे काय ? कोणाचाही विरोध नाही म्हणून हा प्रस्ताव एकमताने संमत झाला आहे, असे मी जाहीर करतो.

TRUE COPY

ठराव एकमताने संमत झाला.

अविनाश

9/1/2020

आरती वि-बापट
उप कार्यवाही अंपादक
महाराष्ट्र विधानमंडळ
सचिवालय, मुंबई

